

Metoderapport SKUP 2009

1) Eystein Røssum, Helge O. Svella og Trond Olav Skrunes

2) Tittel på prosjektet: Statens rusbarn

3) Publiseringsliste:

Følgende artikler er publisert først i papirutgaven av Bergens Tidende. Artiklene merket med "bt.no:" er kun publisert på bt.no.

18.02.09

«Tror barnevernsbarn døde av rus»

«Vil granske dødsfallet»

«Systemet har sviktet»

21.02.09

Førstesideoppslag: «Lærte rusbruk i barnevernet»

«Har lært alt om dop i barnevernet»

Kommentar: «Statens narkoreir»

«Advarer om rusbruk i ny rapport»

«Barnevernet: Skal ikke skjje»

22.02.09

Førstesideoppslag: «Slår full alarm i hele barnevernet»

«Skjerper tilsyn etter dopavsløring»

«Foreldre ber om å få møte statsråder»

«Åtte unge narkotatt»

23.02.09

«Politiet fjernet barnevernsbarn fra narkosted»

«Utelukker ikke søksmål»

«Jusprofessor: Ikke lett å vinne frem»

«Ber byråden handle»

24.02.09

Førstesideoppslag: «Null tilsyn med barnehjemsbarna»

«Ingen tilsyn med barnevernshybler»

«I dette huset blir barn til voksne på prøve»

«16-åring satte fyr på institusjon»

bt. no: «– Ministeren må gå»

25.02.09

Førstesideoppslag: «– Jeg trodde de passet på henne»

«Bestemoren bitter på systemet»

«Noe er alvorlig galt»

« – Barnevernet takket nei til gratis rushjelp»

«– Vi fikk ikke noe tilbud»

bt.no: «– Barnevernet må granskes»

26.02.09

«- Må velge mellom to onder»
«Krever fullere institusjoner»
«Har aldri gjennomført rustilsyn»

27.02.09

Førstesideoppdrag: «Barnevernsbarn bor på møterom»
«Bufetat har ikke rom til barn i krise»
«Andersland kan ikke love flere plasser»
«Hundrevis av fakler gjennom Oddas gater»

28.02.09

«Bodde på vent i ti måneder»
«- Veldig lang tid»
«Dåvøy krever granskning»

01.03.09

«Umiddelbare tiltak etter rusavsløringer»

02.03.09

«Får kanskje uopprettelige skader»
«La ned oppfølgingsteamet»
«- Økonomi skal ikke avgjøre»

03.03.09

«Helsetopp mener de svakeste blir sviktet»
«17-åringen burde vært på institusjon»
bt.no: «- Så krisen komme i barnevernet»

04.03.09

«Kuttet halvparten av tilsynene»
«Unødvendige tilsyn»
«Helsetilsynet overtar»

14.03.09

«Avgang sikret med ny jobb»
Kommentar: «En nødvendig sorti»
«- Kom helt uventet»

16.03.09

Førstesideoppdrag: «Han varslet om rusbarna i 2007»
«Beskrev barn som var ruset daglig»
«- Svært kritikkverdig»
«Vil ta kontroll over barnevernet»
«Bufetats sparebehov: 80 millioner»

15.04.09

«Barnevernsalarm i hele Norge»
«- Forstemmende og svært alvorlig»
«Vil ha mer penger nå»

16.04.09

«Ensom jobb med å hjelpe barn»

17.04.09

«Barnevernet begår flere tusen lovbrudd»
«– Det er hårreisende»
«Regjeringen lover barnevernspakke»

18.04.09

«Fant ikke rus på tre år»

03.07.09

«Vil fjerne rusproblemer med nye institusjoner»

30.08.09

«Barnevernet går fri etter Kristianes død»
«– Barnevernet skulle aldri gitt henne opp»

26.08.09

«Slik vil hun hjelpe rusbarna»
Kommentar: «Statens vanskjøtta barn»

23.12.09

Førstesideoppslag: «Ansatte innrømmer lovbrudd mot barn»
«Presses til lovbrudd mot barn»
«– Dette kan jeg ikke stå for»

4) Mediehuset Bergens Tidende
Postboks 7240
5020 Bergen

5) Helge O. Svela 90726422
Eystein Røssum 97521885
Trond Olav Skrunes 92813426
Journalisters adresse: Som i punkt 4.

6 a) Slik startet arbeidet

Tre saker blir en:

En søndagskveld i slutten av januar 2009 ringte en insisterende og – etter stemmen å dømme – ung mann til tipstelefonen til BT. Han ville snakke med en journalist, nå, med en gang. Det handlet om barnevernet, han hadde en viktig sak vi måtte skrive om. Han kunne si så mye som at «ingenting fungerte», og at det handlet om rusmisbruk og personlige erfaringer. Mer ville han ikke si over telefonen. Å gjøre en avtale på dagtid senere i uken kom ikke på tale. Han ville møte en journalist, og det måtte skje nå.

Eystein Røssum, som tok imot tipstelefonen, gikk med på at ungdommen – som bare ville oppgi fornavnet – kunne komme til Bergens Tidende for å legge frem det han hadde på hjertet. Gutten fortalte at han bodde på Bjørgvin Ungdomssenter, som er en av de største barnevernsinstitusjonene på Vestlandet, og

den eneste som har en lukket avdeling. Røssum tenkte at det – om ikke annet – kunne være interessant å snakke med en som bodde her. Gutten møtte som avtalt. Han fortalte at han var 17 år og at han hadde vært i barnevernets omsorg siden han var 13 år. Han hadde flyttet 15 ganger. Det han ville ha frem i avisen, var at barnevernet etter hans mening og erfaring fungerte som en skole i rusmisbruk: Selv hadde han ikke visst hva hasj var før han havnet der, nå var han blitt avhengig. Praktisk talt alle han hadde blitt kjent med av andre barnevernsbarn, hadde også fått rusproblemer. Han fortalte også at han nå bodde i en hybel på Bjørgvin Ungdomssenter, der det eneste han gjorde var å ruse seg på hasj.

Kritikk mot barnevernet var ingenting nytt, men det var noe som gjorde at Røssum senere samme kveld skrev et to siders notat til nyhetsleder Gard Steiro om samtalen:

1. 17-åringen hevdet at det på Bjørgvin Ungdomssenter var helt vanlig å ruse seg, hver eneste dag, og at hybelen hans også fungerte som et fristed for kamerater som ikke fikk lov til å ruse seg hjemme. Han sa vi kunne få komme og se selv.
2. Ungdommen var klar på at dette ikke handlet om Bjørgvin Ungdomssenter spesielt, men at det hadde vært på samme måte på alle institusjonene han hadde vært innom. Han understreket hele veien at han ikke ønsket å henge ut Bjørgvin Ungdomssenter eller de som arbeidet der, men få frem at dette var et generelt problem.
3. Han hadde ingen problemer med å forstå at dette var et tema som krevde grundig arbeid, dersom noe skulle settes på trykk. Han oppga en rekke kilder som vi kunne kontakte for å få historien hans bekreftet: Både ansatte i barnevernet, foreldre, en advokat og andre barnevernsbarn. Generelt ga han et godt inntrykk

Røssum gjorde en avtale om å komme på besøk på hybelen. Han tok også en telefonrunde til kildene som 17-åringen hadde oppgitt. I tillegg fikk han krimjournalist Helge O. Sveta på krimgruppen til å få tak i dommene som 17-åringen hadde på rullebladet (og som han selv hadde fortalt om), og søkte frem det som fantes av presseklipp om disse sakene, og om rus og barnevern generelt. En annen kollega, Trond Nygard-Sture (som var i permisjon, men som nylig hadde vært med på å lage en større serie om barnevernet), sa seg villig til å ta en telefonrunde til sitt kildenett for å høre om de kjente seg igjen i virkelighetsbeskrivelsen.

Røssum hadde uken etter et møte med foreldrene til 17-åringen, som nå var kjent med at sønnen hadde kontaktet oss.

Besøket på hybelen fant sted et par uker senere. 17-åringen viste frem brukerutstyr for hasj som sto åpent fremme, og en hasjklump i kjøkkenskapet. Vi fikk også intervju den andre ungdommen som bodde i huset, en jente. Også hun viste oss narkotika og brukerutstyr i sin leilighet.

Etter denne innledende researchen følte vi at vi satt på informasjon som burde publiseres. Vi hadde sett hvordan hybelhuset var organisert, og at det åpenbart foregikk rusmisbruk der. Vi hadde også snakket med mange personer på flere nivåer i systemet, som bekreftet ulike deler av det vi hadde fått høre. Det sto også klart for oss at det mest interessante var rusaspektet: Hva er det som gjør at ungdommer under barnevernets omsorg kan være i besittelse av hasj og brukerutstyr, og ruse seg på en barnevernshybel?

Før saken var klar til publisering, skjedde det noe som for alvor satte rus og barnevern på dagsordenen i Norge.

Hvorfor dør 17 år gamle jenter?

Det spørsmålet stilte Helge O. Sveta seg da det ble kjent at en jente (17) i Odda var funnet død. Politiet omtalte først dødsfallet som mistenkelig, men sa samtidig at hun ikke hadde noen ytre skader. Interessen for saken ble ikke mindre da Eystein Røssum fortalte at jenten hadde vært på en barnevernsinstitusjon. Røssum hadde fått et tips fra en av sine kilder om at jenten døde av rus. «Alle som kjente henne sier det var en overdose», sa kilden. Vedkommende kunne også fortelle at 17-åringen ganske nylig hadde flyttet fra Bjørgvin Ungdomssenter, og at hun visstnok hadde ruset seg jevnlig mens hun var der. Via opplysninger fra blogger og Facebook, og senere også fra kilder i politiet og barnevernet, fikk vi bekreftet at jenten fortsatt var under barnevernets omsorg da hun døde. Vi brakte også nyheten om at politiet

mistenkte at dødsfallet var rusrelatert. Senere skulle det vise seg at 17 år gamle Kristiane Jacobsen døde av en overdose lighergass.

Rusrapporten fra Utekontakten

Dødsfallet i Odda aktualiserte rus og barnevern også for andre enn BT. Hittil hadde det vært liten fare for at konkurrenter ville gå løs på temaet, og Røssum hadde følt at han hadde god tid med å ferdigstille historien om 17-åringen på barnevernshybelen. Dødsfallet i Odda gjorde at vi måtte gire opp. Rus ble et tema for mediene, og noe folk snakket om. Det opplevde også lokalpolitisk journalist Trond Olav Skrunes. Barnevernsproblemene kom helt tilfeldig opp som et tema i en samtale Skrunes hadde med et bystyremedlem den 18. februar.

Etter intervjuet, som dreide seg om et helt annet tema, fortalte bystyrepolitikeren om en rapport Utekontakten i Bergen hadde laget. Rapporten beskrev, ifølge politikeren, at flere unge rusmisbrukere hadde debutert med rusmidler på barnevernsinstitusjonene. Politikere i Bergen skulle tidligere ha fått vite av politiet at «hasjrøyken har ligget tjukt» da politiet hadde vært inne på noen av institusjonene. Informasjonen var så oppsiktsvekkende at Skrunes ringte inn til nyhetsleder Gard Steiro for å fortelle at vi kunne ha en veldig god sak om rus i barnevernet. Steiro skjønnte da at vi var tre journalister som jobbet med samme problematikk på hver vår kant. Han sørget for å sette oss sammen i ett team. To dager etter kom første oppslag, med en tresiders sak om barnevern og rus.

6b) Problemstillinger i starten av arbeidet:

Allerede ved inngangen til saken visste vi at rus var et problem i barnevernet. Vi hadde et rusrelatert dødsfall, en ung gutt med store rusproblemer og en rapport som slo fast at voksne rusmisbrukere hadde debutert med rus i barnevernet.

At rus er ett av problemene mange barnevernsbarn sliter med, var i og for seg ikke nytt. Den første innfallsvinkelen vår var derfor å stille spørsmål ved hvorfor det er slik. Kunne forklaringen ligge ikke bare i barnas bakgrunn, men også i systemet de var kommet inn i? Etter hvert som vi arbeidet med temaet, så vi at det var en rekke systemproblemer i barnevernet, på flere nivåer, som bidro til å øke faren for rusbruk. Det ble også klart at akkurat denne effekten av systemproblemene ikke hadde fått noe særlig oppmerksomhet, selv om mange – og da særlig de som arbeider med ungdommene til daglig – både hadde vært klar over det og hadde prøvd å si fra. Et i utgangspunktet enkelt spørsmål viste seg å ha mange og sammensatte svar, også på systemsiden.

6c) Hva er genuint nytt med saken?

Gjennom vårt arbeid dokumenterte vi at:

- Unge debuterer med narkotika på barnevernsinstitusjoner.
- Fylkesmannen i Hordaland ikke har hatt tilsyn med barnevernsbarn som bor på treningshybler, og at Fylkesmannen aldri har gjennomført dedikerte rustilsyn på institusjoner.
- Ungdommer blir plassert på institusjoner der det er personer de ikke burde ha blitt satt sammen med, på grunn av at kapasiteten i barnevernet er sprengt. Og at barn blir værende i månedsvis på institusjoner de egentlig bare skulle bodd på i noen få uker.
- Fylkesmennene klarte i flere år ikke føre det tilsynet med barnevernsinstitusjoner de var pålagt. Så ble kravene senket.
- Statsråden ble personlig varslet om omfattende rusproblemer på barnevernsinstitusjoner i 2007, men gjorde ingenting med det.

- Fylkesmanns-rapporter viser at barnevernet brøt loven 4764 ganger i 2008.
- Et av tre fosterhjemsbarn får ikke oppfølgingen loven krever.
- Beslaget av rusmidler på barnevernsinstitusjoner er svært lavt, selv om rusproblemene er store.
- En stor andel av de barnevernsansatte mener at arbeidspresset fører til at enkeltbarn ikke får den oppfølgingen de etter loven har krav på.

6d) Organisering av arbeidet

Frem mot første publisering:

Etter at vi ble satt sammen i et team, jobbet vi for å få ut en sak så raskt som mulig. Vi fikk bekreftet at det eksisterte en rapport hos Utekontakten. Den rapporten var omtalt i pressen tidligere, også i BT. At flere av rusmisbrukerne i det unge narkomiljøet i Bergen, hadde debutert med rus på barnevernsinstitusjon, var likevel ikke omtalt av BT eller noen andre medier. Da vi tok kontakt med Marit S. Grung hos Utekontakten i Bergen, som hadde skrevet rapporten, sa hun at hun bare ventet på at noen skulle fange opp det de hadde skrevet om barnevernsbarn i rapporten.

Frem mot publiseringen av artikkelen om hybelhuset på Bjørgvin Ungdomssenter møtte vi flere problemstillinger knyttet til kildebruk og anonymisering. 17-åringen var i utgangspunktet selv innstilt på å la oss bruke fornavnet, men ville at bildene skulle være anonymiserte. Vi valgte likevel ikke å bruke navn. Vi valgte også å anonymisere institusjonen han bodde på. Dette gjorde vi dels for å redusere faren for at han ble identifisert, men også fordi vi ville unngå at alt fokus ble rettet mot Bjørgvin Ungdomssenter. Det var ingenting i researchmaterialet vårt som tydet på at Bjørgvin Ungdomssenter var bedre eller verre enn andre institusjoner.

Vi la vekt på å bygge artikkelen rundt det vi selv hadde sett og opplevd i hybelhuset. Vi brukte også skriftlig dokumentasjon vi hadde fått tilgang til når det gjaldt 17-åringens fortid i barnevernet, kombinert med hva en lang rekke kilder hadde fortalt oss om rutinene i hybelhus-opplegget. Vi la vekt på å få frem de to ungdommenes egne opplevelser av hvordan det var å bo der. En del påstander om forholdene der oppe utelot vi, blant annet detaljerte rushistorier om andre ungdommer som hadde bodd der, fordi vi ikke hadde god nok dokumentasjon. Noe av dette fikk vi arbeidet mer med og brukt i senere artikler i serien. Ved hjelp av 17-åringens historie, Utekontaktens rusrapport og politiets egne erfaring med rus på institusjoner fikk vi dokumentert at barn får sitt første møte med rus i barnevernets omsorg, og at rusproblemene er betydelige.

Jakten på gode kilder

Allerede samme dag som første sak sto på trykk skjedde det ting i Barne- og likestillingsdepartementet. Departementet kalte direktoratet inn til hastemøte, og lovet rustilsyn på samtlige institusjoner i Norge. Vi så den raske responsen som et mediehåndteringsgrep. Her var det en situasjon som krevde at den øverste ledelsen tok grep, og det gjorde de veldig tidlig. Enkelte trodde kanskje at saken ville dø ut etter den første helgen, men det var mye mer å hente. I løpet av helgen og mandagen etter første publisering begynte tipsene å strømme inn til redaksjonen. Vi hadde ikke kapasitet til å sjekke ut alle tipsene samtidig. Vi ønsket likevel å holde momentum i saken. Bakgrunnen for det var de mange innspillene vi fikk. Vi følte at det var en nerve som ble truffet, og at vi hadde en unik mulighet i forhold til både kilder og interessen i offentligheten for problemstillingen. Samtidig så vi at vår første sak og dødsfallet i Odda hadde fått andre medier til å jobbe med barnevern. Konkurransen kom i første rekke fra TV 2, og vi så at vi sto i fare for å miste gode saker til andre dersom vi brukte for lang tid. Det så også ledelsen, som ga oss ressurser til å fortsette arbeidet. Fra mandag 23. februar gjennomførte vi tre egne morgenmøter og jobbet utelukkende med barnevernet.

Barnevernsaker er sjelden lette å løse. Som oftest viser de ansvarlige til taushetsplikten, noe som hindrer tilgangen på informasjon. Dokumenter er også vanskelige å oppdrive. Å få et godt nok kildegrunnlag, skjønte vi kunne bli en utfordring. Vi regnet ikke med at det var lett å sikre oss noen få viktige kilder, og vi

satsset derfor på å få stor bredde i kildegrunnlaget. Ved å sammenstille informasjon fra mange, kunne vi danne oss et bilde av helheten. Det var også en spesiell gruppe vi jobbet spesielt mot. Vi visste fra tidligere samtaler med advokater at flere av dem var sterkt engasjert i problemstillingen. I tillegg til å ha en generell innsikt i barnevernet, hadde flere advokater detaljert kjennskap til enkeltsaker som hadde interesse for oss. Vi ringte systematisk til advokater vi visste at hadde representert barn i fylkesnemndsaker, og kartla hvilke forsvarere som hadde bistått (tidligere) barnevernsbarn i kontakt med politi og påtalemyndighet. Advokatene var en dør inn til et system som ellers er lukket. Den store responsen fra leserne gjorde også at vi fikk et bedre kildegrunnlag enn vi kanskje kunne håpe på. I løpet av de første 14 dagene hadde vi snakket med til sammen over hundre kilder. Kildetilfanget spente fra 15 år gamle barnevernsjenter til statsråder.

Hvor var Fylkesmannen?

Det første vi valgte å sjekke da vi møtes etter helgen var et poeng som hadde kommet opp i samtalen med 17-åringen på barnevernshybelen. Hvorfor hadde han ikke hatt noe tilsyn fra Fylkesmannen? En ringerunde var nok til å finne forklaringen: Fylkesmannen hadde ikke definert hybelhusene som en del av sitt tilsynsansvar. Det hadde heller ikke kommunen, som betalte Bufetat for hybelplassene. Barna som bodde alene på treningshybler falt dermed utenfor tilsynssystemet. Ingen, verken Fylkesmannen, institusjonene eller vertskommunene fanget dette opp. Først etter å ha lest BT oppdaget myndighetene tilsynshullet. Etter en dag med mye forvirring og møtevirksomhet, grep departementet inn og slo fast at dette var Fylkesmannens ansvar. Fylkesmannen ga oss ellers innsyn i sin tilsynsstatistikk og rutineene for tilsyn med barnevernsinstitusjoner, som viste gapet i forhold til hybelhusene som hadde stått helt uten tilsyn fra utenforstående.

Barn på rømmen

Vi kom etter hvert i kontakt med et ganske stort antall barnevernsbarn og – foreldre som hadde historier de ønsket å fortelle. Dette hadde vi stor nytte av i arbeidet, men det var også en utfordring – både å ta imot alle henvendelsene på en skikkelig måte, og å finne ut hva vi burde gå videre på å og hva vi burde la ligge. Spennet i typen av tips og innspill var stort.

Vi bestemte oss tidlig for at vi måtte konsentrere oss om utgangspunktet: Rusproblemene i barnevernet, mulige årsaker til dette, og med fokus på hvordan systemet var bygd opp og fungerte. Enkelthistoriene vi ble kontaktet om var nesten alltid svært sammensatte. Deler av det foreldre og barn hadde å fortelle kunne være relevant i forhold til rusvinkelen, men de hadde ofte andre sider ved sine saker som de gjerne ville ha belyst i avisen – som misnøye med saksbehandlere, eller avgjørelser i domstoler og fylkesnemnd som de mente var feil. Det var ikke minst en utfordring å forklare disse kildene hvorfor vi bare ville skrive om enkelte sider av deres sak, eller hvorfor vi ikke ville skrive noe i hele tatt. Vi brukte mye tid på dette; det var viktig å vise at vi satte stor pris på å bli kontaktet.

Åpenheten vi ble møtt med var stor. Dette gjorde at vi måtte være ekstra nøye med å vurdere spørsmål rundt bruk av opplysninger som kunne føre til identifisering av sårbar ungdom. Generelt var vi tilbakeholdne, og trykket aldri navn, bilder eller opplysninger som kunne identifisere mindreårige i barnevernet – heller ikke når foreldre eller ungdommene ønsket dette selv.

Mange av dem som tok kontakt med oss var selv barn, barn i en svært sårbar situasjon og med til dels svært sammensatte problemer. En viktig del av vurderingen var hvordan en eventuell mediesak ville påvirke dem.

I tillegg til de åpenbare problemstillingene knyttet til identifisering og publisering av deres historier, var det i enkelte tilfeller problematisk i det hele tatt å ha kontakt med barna på en forsvarlig måte.

Blant dem var en 15 år gammel jente. Moren hennes mente at vi burde lage en sak på datterens situasjon. Vi valgte å vente, men til slutt tok 15-åringen selv kontakt med oss. Jenten ville gjerne treffe oss og fortelle sin historie. Problemet var at 15-åringen var på rømmen fra barnevernsinstitusjonen hun kritiserte. Det ville være et problem for oss å møte en mindreårig jente som politi og barnevern lette etter i Bergen. Selv forklarte hun at hun hadde det bra der hun var, men skulle det skje jenten noe mens hun var på rømmen, ville det, med rette kunne stilles spørsmål ved vår håndtering. Hvorfor hadde vi møtt et barn på rømmen, uten å varsle dem som hadde omsorgen? Samtidig ville det vært umulig for oss å varsle

barnevernet uten å bryte kildevernet. Vi sa både nei til å lage saken og å møte 15-åringen. Uavhengig av problemene hun mente barnevernet skapte, var hun avhengig av barnevernet for å få en løsning på sin situasjon. Vi forklarte 15-åringen årsaken til at vi ikke kunne møte henne.

Et annet eksempel var en ungdom som tok kontakt etter en artikkel om at barnevernsbarn hadde blitt pågrepet med narkotika på en kjent omsetningsplass for narkotika. Ungdommen ønsket å fortelle flere ting, blant annet å imøtegå politiets fremstilling av saken. Etter innledende kontakt med vedkommende, ringte en av hans foresatte for å fortelle at ungdommen var på rømmen, og hadde truet med å ta sitt eget liv. Det var nok en påminnelse om at vi måtte gå varsomt frem.

Mange av barnevernsbarna som tok kontakt med oss hadde svært sterke historier om meget kritikkverdige forhold ved institusjoner. Å ettergå disse historiene var i noen tilfeller svært krevende. Vi hentet selvsagt ut skriftlig dokumentasjon som dommer, tilsynsrapporter etc. i de tilfellene slike dokumenter var tilgjengelig. Men i veldig mange saker fantes det ikke tilgjengelige skriftlige kilder. Kontakt med personer med kjennskap til sakene – men som ofte var underlagt taushetsplikt – ble derfor en sentral problemstilling i flere saker. En omfattende andel av kildekontakten var off record-samtaler som aldri viste direkte igjen i artiklene. I noen saker ga kontakt med slike skjulte kilder oss den dokumentasjonen vi trengte for å kunne publisere artikler. I andre tilfeller sto ord mot ord, eller vi var for usikre på sannhetsgehalten til at vi kunne publisere.

Ett eksempel på et slikt tilfelle, var en gutt som fortalte en tilsynelatende troverdig historie om noe han hadde opplevd på en institusjon. Advokaten hans kunne bekrefte deler av hans fremstilling, men etter at vi hadde kontaktet institusjonen var det for mange ubesvarte spørsmål og for mange motstridende opplysninger til at vi mente det var forsvarlig å publisere.

Det var flere i barnevernet som mente at vi tegnet et unyansert bilde av situasjonen, og at vi ikke fikk frem at barnevernet som oftest gjør en god og viktig jobb. Selv om vi har fått kritikk, er det likevel ingen som så langt har bestridt opplysningene vi har brakt frem. Det ville vært uheldig, særlig med tanke på temaet og hvor omfattende dekningen var, hvis en diskusjon rundt det journalistiske håndverket skulle skygge for selve saken. Den viktigste grunnen til at vi slapp en slik avsporende debatt, var at vi valgte bort de sakene hvor vi ikke var helt sikre på kildegrunnlaget.

Bestemors historie:

Selv om mange ville fortelle sin historie til oss, ble vi enige om vi ikke ønsket å fylle avisen med enkeltskjebner. Vi ville bruke personlige historier i de tilfellene der de kunne belyse nye problemstillinger. Det var likevel en enkelthistorie som vi ville gå dypere inn i. Den om Kristiane Jakobsen. Siden Kristianes dødsfall var en av de to hendelsene som hadde startet hele artikkelserien, ønsket vi ikke å slippe tak i saken. Vi regnet det som svært interessant å høre hvordan hennes pårørende vurderte barnevernets behandling av jenta.

Samtidig ønsket vi ikke å være til byrde i en vanskelig tid. For å komplisere bildet ytterligere, var det kjent at Kristianes mor selv hadde rusproblemer. Vi hadde på et tidlig tidspunkt forsøkt å komme i kontakt med henne på en skånsom måte, uten å lykkes.

Gjennom kilder i lokalsamfunnet i Odda fant vi ut at bestemoren var et bedre kontaktpunkt i familien, og etter hvert opprettet vi kontakt med henne. Dette gjorde at vi, samme dag som Kristiane skulle begraves, kunne presentere private bilder av 17-åringen sammen med bestemorens historie om barnebarnet, og hennes betraktninger om hjelpen Kristiane fikk fra det offentlige.

Inn i køen

Selv om barnevernet fikk mye kritikk, opplevde vi en oppsiktsvekkende åpenhet og vilje til å snakke fra de ansatte. En grunn til at mange var villige til å snakke med oss kan være at flere av dem hadde forsøkt å ta opp problemet innad i barnevernet, uten å nå frem. Å fortelle offentligheten om forholdene fremsto derfor som en slags siste sjans for å få ordnet opp i et problem de var så altfor klar over. Den oppmerksomheten barnevernet daglig fikk i media, gjorde ganske sikkert at terskelen for å ta kontakt med oss ble senket. Det

er lettere å ta opp kritikkverdige forhold når dagsorden allerede er satt, enn å være den som først fremmer kritikken. At det var systemproblemer og ikke enkeltsakene som preget vår dekning, kan også være en grunn til at den enkelte ansatte følte at det var lettere å snakke med journalister. Mange ansatte ønsket å snakke off the record, men flere stilte også opp og fortalte hvordan hverdagen deres var.

Tilbakemeldingene vi fikk var at det var store kapasitetsproblemer i systemet. Og køen startet i akuttinstitusjonene. Da vi undersøkte beleggprosenten på akuttinstitusjonen i Bergen, viste det seg at den tidvis var over 100 prosent. Ledelsen fortalte åpent om at de måtte ta i bruk møterom til barn, på grunn av plassmangel. Det viste seg også akuttmottakene ikke var noen kort transittstasjon på vei mot en permanent plassering. Ungdom ble boende i mange måneder på akuttinstitusjon, stikk i strid med det som er intensjonen. Resultatet ble at barn og unge med helt forskjellige problemer måtte bo lenge sammen. Dermed økte risikoen for såkalt atferdssmitte. I andre enden fant vi også at det manglet tilpassede plasser. Det ble ikke bare sett på som et problem i barnevernet. Vi kontaktet lederen av Fylkesnemnda, et domstolsliknede organ som fattet beslutning om plassering. Fylkesnemndslederen fortalte åpent at hun følte at de i nemnden av og måtte velge mellom to onder. Selv om fylkesnemnda mente det var grunnlag for omsorgsovertakelse, så var det samtidig ikke tilgjengelige plasseringer som var gode for barnet. Resultatet var at de sendte barn til steder de egentlig ikke burde være. Det ble nok et bevis på at systemet ikke var i stand til å ivareta barn i krise.

Vi jobbet også inn mot Bufetat for å få statistikk. For selv om enkeltsakene er beskyttet av lovbestemt taushetsplikt, er ikke tall det. Vi ba blant annet om å få tall på beslag av rusmidler på ungdomsinstitusjonene i vår distrikt. Slike var ikke enkelt tilgjengelig, men etter lang tids arbeid i Bufetat fikk vi en oversikt. Den viste at det nesten ikke ble beslaglagt rusmidler i det hele tatt. De få beslagene sto i skarp kontrast til de rusproblemer som var blant barnevernsungdommene.

Lovgiver halverte antall tilsyn

En som hadde lest saken vi hadde om tilsynsproblemene hos Fylkesmannen med interesse, var en tidligere barnevernsarbeider. Hun hadde skrevet en oppgave om tilsynet Fylkesmannen i Hordaland gjennomfører. Oppgaven hennes dokumenterte at Fylkesmannen ikke klarte å gjennomføre de lovpålagte tilsynene på institusjonene. Oppgaven var noen år gammel og vi mente det var riktig å se hvordan Fylkesmannen overholdt tilsynsplikten i dag. Vi fant ut at antall tilsyn de siste årene hadde ligget på omtrent samme nivå som det barnevernsarbeideren skrev i 2002. Likevel gikk det frem av Fylkesmannens siste årsrapporter at en de siste årene var vært nær ved å nå lovens krav til tilsyn. Det rimte ikke. Hvordan kunne en forbedre tilsynsstatistikken, uten å øke antall tilsyn? Vi mistenkte først at oppgaven kunne være en feilkilde. Det var den ikke.

Først da vi gikk inn i selve forskriften til barnevernloven skjønnte vi hva som hadde skjedd:

«Tilsynsmyndigheten skal i alle tilfeller føre tilsyn ved besøk i institusjonen minst to ganger hvert år. Minst ett besøk skal skje uanmeldt. Institusjoner som tar imot barn plassert etter barnevernloven § 4–24 og § 4–26 skal besøkes minst fire ganger hvert år. Minst to besøk skal skje uanmeldt.» I 2004 ble denne delen av forskriften endret, og antall tilsyn rett og slett halvert. Det hjalp veldig på statistikken til Fylkesmannen i Hordaland. Enda bedre effekt fikk endringen for Oslo og Akershus. Der hjalp forskriftsendringen slik at embetet overholdt kravene med god margin etter 2004. Det skjedde selv om de kuttet i antall tilsyn. Fylkesmennenes problemer med å gjennomføre nok tilsyn, ble ikke løst ved å øke kapasiteten, men ved å redusere kravene i lovverket.

Varsleren:

Etter mange dager med barnevern i spaltene ble det vanskelig å forsvare at vi skulle holde den samme intensiteten. Samtidig så vi at vårt arbeid hadde fått følger. Det ble jobbet både i departementet og i Bufetat og Bufdir. På bakgrunn av serien satte barnevernsmyndighetene i gang en intern gjennomgang. Trøkket mot ledelsen i Bufetat hadde også vært stort og vi merket etter hvert at det ble vanskeligere å få kontakt og raske svar på våre spørsmål. Vi valgte derfor å slakke litt på tømmene og jobbe mer langsiktig.

Mange av dem vi hadde snakket med sa at rusproblemer var velkjent. En ansatt sa det slik: «Å si at det er rus på barnevernsinstitusjoner, er som å si at det er syke folk på sykehus». Men om det var så kjent,

hvorfor ble det da en så voldsom og umiddelbar reaksjon i departementet på avsløringene? Vi mente at det derfor var viktig å se om problematikken var tatt opp i offisielle dokumenter tidligere. Vi bestemte oss derfor for å ta en systematisk gjennomgang av postlistene til organene som har ansvar for det statlige barnevernet. Bufetat og Bufdirs postjournal var imidlertid ikke søkbar på nett. Fra direktoratet fikk vi melding om at journalen kunne fakses. Å gjennomgå historiske journaler manuelt, ville krevd ekstremt mye arbeid, og vi la dette bort. Dermed sto vi igjen med en søkbar journal: Den til Barne- og likestillingsdepartementet. Vi søkte flere år tilbake på Elektronisk postjournal (EPJ). Blant nøkkelordene var rus, institusjon, narkotika, bekymring, varsling. Journalsøket ga resultat. Vi fant til slutt et brev som Bufetat-ansatt Vidar Teigen skrev til daværende statsråd Karita Bekkemellem i 2007. Han fortalte i detalj om at barn ruser seg på institusjon og at det skjer daglig. Vi fikk også tilgang til svarbrevet Teigen fikk. Brevet var signert statsråden personlig. Teigen var et kjent navn i BT fra tidligere. Han hadde stått frem i en annen barnevernssak, og da vi kontaktet ham, var han også villig til å stille opp på ny. Da vi kunne dokumentere at den øverste politiske var varslet direkte og skriftlig om rusproblemene, måtte departementet igjen legge seg flat. De vedgikk at de var kjent med rusproblemene to år før BT tok opp saken. Da BT skrev om rusproblemene ble det innkalt til hastemøte og startet systematisk tilsyn. Da Vidar Teigen varslet om det samme, skjedde det i praksis ingenting. Departementet kunne ikke forklare hvorfor.

Lovbruddene

Gjennom vårt arbeid hadde vi dokumentert systemproblemene i det statlige barnevernet, men systemet henger sammen. Vi hadde tidligere skrevet om kommunerevisjonens revisjon av barnevernet i Bergen. I rapporten kom det frem at det ofte kunne ta fire år fra en bekymringsmelding kom, til barnevernet overtok omsorgen. En barnevernsleder som ble intervjuet av revisjonen slo fast at barna får store og uopprettelige skader på grunn av barnevernet bruker for lang tid.

I det statlige barnevernet forklarte de også problemene de hadde med at kommunene ventet for lenge med plasseringen, og at barnas problemer hadde fått utvikle seg før de kom på institusjon eller i fosterhjem. Den hyppige bruken av akutt plasseringer, var også et tegn på at kommunene generelt slet med å fange opp barna før problemene ble for store.

Selv om vi hadde dokumentert situasjonen i Bergen, kunne vi ikke slå fast at kommunene ellers i landet hadde tilsvarende problemer. Å gjennomgå andre kommuner i detalj ville være en umulig oppgave, men vi oppdaget at fylkesmennenes årsrapporter kunne være en mulig vei mot et svar.

Hver kommune er nemlig pliktig til å rapportere til fylkesmannen, som igjen rapporterer til Barne- og likestillingsdepartementet. Fra 2007 ble fylkesmennenes rapportering til departementet om barnevernsfeltet standardisert. Vi så at den nye standarden ga oss muligheten til å finne svaret på hvordan situasjonen i hele Barneverns-Norge var i dag.

Vi sendte først en innsynsbegjæring til departementet der vi ba om å få samtlige rapporter fra 2008. Målet med å sende begjæringen til departementet var å spare tid. Rapportene kunne vi da få i en omgang fra ett organ. Men vi fikk ikke alle rapportene fra departementet. Selv om fristen for å rapportere til departementet for lengst var ute, var det mange rapporter som uteble. Vi valgte derfor å gå direkte på fylkesmennene. Noen hadde rapportene ute på nett, mens andre oversendte dem etter at vi tok direkte kontakt. Kun Sogn og Fjordane manglet rapporten fra 2008. På grunn av sykdom var ikke den ferdigstilt, men vi fikk likevel tilgang til noen nøkkeltall. Da vi hadde alle rapportene i havn, satte vi oss ned og punchet relevante tall inn i Excel. I årsrapportene var tallene fra 2008 sammenlignet med 2007-tallene. Vi kunne dermed også si noe om utviklingen.

For hvert fylke la vi inn antall:

- Barn i tiltak
- Nye meldinger
- Henlagte meldinger
- Undersøkelser
- Henlagte undersøkelser
- Fristbrudd på undersøkelser
- Barn som manglet tilsynsfører

- Barn som manglet omsorgsplan og tiltaksplan
- Fosterbarn
- Fosterbarn som ikke fikk lovpålagt tilsyn
- Stillinger i barnevernet i kommunene

I og med at tallene for alle fylkene måtte legges inn for to år, ble dette en ganske tidkrevende jobb. Over 400 enkelttall måtte legges inn og kontrollsjekkes, før vi kunne begynne å bearbeide dem. Men sammenstillingen ga oss helt ny og omfattende dokumentasjon:

Økningen i antall bekymringsmeldinger var på over 10 prosent, samtidig som det kun kom 1,5 prosent flere stillinger. I 4764 tilfeller brøt barnevernet fristene for når undersøkelsene skulle vært ferdig. Over 700 fosterbarn manglet tilsynsfører, og over 2000 fosterbarn fikk ikke det tilsynet loven sier de skal ha. Nesten 7000 barn manglet tiltaksplan og over 1000 barn som barnevernet hadde omsorgen for, manglet omsorgsplan.

Vår sammenstilling viste med all tydelighet at barnevernet i hele Norge var i en alvorlig krise.

Hva opplever de ansatte?

Høsten 2009 omtalte vi en forskningsrapport fra Fafo som slo fast at det er uklare ansvarsforhold, overstyring og byråkratisering i barnevernet. Rapporten var bygget på en kvalitativ studie, med ganske få informanter i barnevernssystemet. Flere barnevernsskilder, spesielt i Bufetat, mente det var en stor svakhet i studien. De mente den ikke ga et representativt bilde av situasjonen for situasjonen i Norge.

Rapporten kom samtidig med at BT ble invitert til å holde foredrag på to konferanser Bufetat skulle holde. Bakgrunnen for invitasjonen var nettopp at BT hadde skrevet mye om barnevernet dette året. Vi fikk vite av Bufetat at deltakerne på de regionale konferansene kom fra både kommunalt og statlig barnevern. Det ga oss en ny idé. Hva om vi selv gjennomfører en spørreundersøkelse blant de ansatte? Vi hadde tidligere snakket med mange ansatte, men så her en åpning en bredere kartlegging. Vi vurderte først å sende ut spørsmålene i en e-post, men innså at det ville skape problemer. Det ville bli en ganske krevende oppgave å samle og systematisere svarene. I tillegg var vi usikre på hvor åpent de ansatte ville svare dersom de kun fikk en e-post fra en journalist. Faren var også at de ikke ville svare i det hele tatt. Vi innså derfor at vi måtte prøve å gjøre undersøkelsen mer profesjonell.

Vi tok kontakt med IT-kyndige på huset for å høre om det var noen mulighet for å sette opp en webbasert undersøkelse. Til slutt var det hos opplagsavdelingen i BT vi fikk hjelpen vi trengte. De bruker et dataprogram (Confirmit) til å gjøre spørreundersøkelser blant leserne, og dette kunne vi også benytte i vår undersøkelse. Confirmit ville sikre oss at det kun ble ett svar fra hver ansatt. Programmet sørget også for at databehandlingen og krysskjøringen på de forskjellige variablene kunne gjøres på en enkel måte. Anonymiteten i undersøkelsen ville også bli ivaretatt. Det eneste vi trengte for å sette opp undersøkelsen, var e-postadressene til de barnevernsansatte.

Vi ba først å få inn e-postadressene fra de regionene som hadde invitert oss til å holde foredrag. I og med at vi ville stille opp for dem, antok vi at de ville være interessert i å hjelpe oss. Det ville også være litt ironisk om vi ble nektet kontaktinformasjonen, i og med at konferansene faktisk handlet om åpenhet i barnevernet. Svaret var positivt fra både region nord og vest. Deretter tok vi kontakt med de øvrige regionene. Kun region øst, kunne ikke hjelpe oss, rett og slett på grunn av at de ikke hadde gjennomført noen regional konferanse, slik de øvrige hadde gjort.

Totalt fikk vi likevel oversendt 271 e-postadresser fra fire regioner. Ved utformingen av spørsmålene prøvde vi både å kartlegge hva de ansatte opplever, men også hvilke holdninger de hadde. 135 ansatte i 13 fylker svarte på undersøkelsen, en svarprosent på nær 50. Med så mange svar, mente vi at vi hadde et godt nok utvalg til å kunne bruke datene.

Et viktig og klart funn i undersøkelsen var at de ansatte mente at arbeidssituasjonen deres får følger for enkeltbarn. 85 prosent svarte at arbeidspress førte til lovbrudd. Hver tredje ansatt mente også at ressursituasjonen er blitt dårligere de siste fire årene. Den saken ga oss et nytt hovedoppslag like før jul.

Foreløpig er det kun denne ene saken som er publisert med bakgrunn i BTs barnevernsundersøkelse, men det finnes materiale til flere saker. I skrivende stund er ytterligere fire saker planlagt. Temaene er blant annet åpenhet i barnevernet, konflikten mellom det statlige og kommunale barnevernet og politikernes kompetanse på barnevernsfeltet.

Konsekvenser

Hva som er en direkte konsekvens av BTs artikkelserie er vanskelig å si med sikkerhet. Men etter at BT startet arbeidet har følgende skjedd:

- Rus på institusjoner er for første gang blitt et eget tilsynsystem for samtlige fylkesmenn i Norge, etter krav fra departementet.
- En egen ruskartlegging på institusjonene ble gjennomført av Bufetat i hele Norge. Den resulterte i en egen rapport som beskriver en rekke svakheter i systemet.
- Kartleggingen har nå gjort at statsråden har godkjent at det allerede i 2010 skal opprettes et helt nytt behandlingstilbud for barnevernsbarn. De nye institusjonene er spesialtilpasset for rusbarn og skal komme i hele landet.
- Samtlige ansatte i Bufetat-institusjoner skal kurses for å øke kompetansen på rus-
- Nye utredningsmetoder skal brukes for å kartlegge barnas problemer og behov bedre.
- Lovverket som regulerer mulighetene for å kontrollere barn på institusjon skal mykes opp, slik at det blir lettere for de ansatte å gripe inn for å hindre at unge ruser seg.
- Tilsynshullet for barn på såkalte treningshybler er tettet.
- Direktør for Bufetat region vest, Geir Kjell Andersland valgte våren 2009 å gå fra sin stilling med umiddelbar virkning. Det skjedde etter at departementet hadde funnet en ny stilling til ham hos fylkesnemnda for barnevernssaker. Bufdir og Andersland avviste likevel at kritikken var bakgrunnen for den hastige avgangen.
- Problemene i barnevernet ble løftet inn i de politiske partienes årsmøter og landsmøter våren 2009. Hordaland Ap krevde på sitt årsmøtet at det ble opprettet et politisk styrt organ i Bufetat regionalt for å få kontroll over det statlige barnevernet. På SVs landsmøte fremmet fylkeslagene fra Vestlandet et tilsvarende forslag. I forslaget, som ikke fikk flertall på landsmøtet, het det i tillegg at Bufetat på sikt burde legges ned. Venstre har løftet et lignende forslag som et representantforslag på Stortinget.
- Regjeringen styrket budsjettet til Bufetat med 220 millioner kroner i 2010. 5 millioner kroner skal de tre neste årene brukes til å bedre ruskompetansen. Samtidig la regjeringen føringer på at de frie midlene på statsbudsjettet skulle styrke det kommunale barnevernet med 400 stillinger i 2010. Ingenting tyder på at kommunene vil bruke de frie midlene slik at regjeringen når målet.

7 Spesielle erfaringer

Tiden fra idé til produksjon og publisering var for den første del av serien vært svært kort. Da vi gikk i gang, hadde vi ikke stort mer klart enn det første oppslaget. Likevel leverte vi barnevernssaker i tolv dager i strekk, hvorav fem av sakene var hovedoppslag. Den første uken jobbet teamet heltid med barnevernet. Vi ble prioritert av redaksjonsledelsen og av fotoavdelingen. Etter den første intense publiseringsperioden ble arbeidet mer langsiktig, og vi jobbet med barnevern ved siden av vårt vanlige arbeid i redaksjonen. Selv om vi var tre som hadde hovedansvaret, var det også flere journalister som hjalp oss mye gjennom serien. At BT hadde laget en barnevernsserie høsten 2008, gjorde at det var kompetanse i redaksjonen, som vi tre kunne benytte oss av under dette prosjektet. BT hadde også bygget opp troverdighet innenfor barnevernsfeltet, noe som åpenbart var en fordel da vi skulle kontakte kilder i systemet.

Vi mener fortsatt at nøkkelen til å forstå problematikken lå i den 17 år gamle guttens historie. Uten den hadde saken neppe fått den utviklingen den har fått. Samtidig var det ingen selvfølge at den pågående 17-åringen skulle få igjennom kravet om å snakke med en journalist "umiddelbart". På mange måter startet saken med at en ung og fortvilet gutt ble tatt på alvor, og at en journalist var villig til å bruke tid på hans historie. I det første intervjuet med oss sa 17-åringen at han måtte komme seg bort fra rusen på barnevernshybelen. Om han ikke fikk hjelp til dette, ville han vurdere å gjøre "noe drastisk, slik at han må

flytte – f.eks. i fengsel”, som det het i notatet Eystein Røssum skrev etter den første samtalen.

I skrivende stund sitter den nå 18 år gamle gutten varetektsfengslet. Han er siktet for forsøk på væpnet ran. Ransforsøket skjedde i ruset tilstand.

8) Bergen 14.1.2010

Helge O. Svela

Eystein Røssum

Trond Olav Skrunes